

Lunds universitet
Avd. för litteraturvetenskap, SOL-centrum
Handledare Bibi Jonsson
2017-05-31

Maria Bönneberg
LIVK20

Då blir jag ARG på dig!

Om det arga barnet i bilderboken

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Syfte och frågeställning.....	3
Metod och material.....	3
Teori.....	4
Bilderboksmediet.....	4
Det pälsklädda barnet.....	4
Didaktik.....	5
Verktyg för analysen.....	6
Fokalisering.....	7
Fabel samt moraliskt och romantiskt händelseförlopp.....	7
Bildanalys.....	8
Tidigare forskning.....	8
Emotionsforskning.....	9
Analys.....	11
Beskrivande bilderböcker.....	11
Lagom ilska.....	14
Våldsam ilska.....	18
Explosiv ilska.....	20
Inåtvänd ilska.....	22
Avslutande diskussion	23
Litteraturförteckning.....	26

Inledning

“En argeld brinner i honom. Brinner och brinner. Allt blir rött. Och svart. Han vill riva sönder. Han vill bita! Han vill kasta! Och förstöra. DUMMA, DUMMA ALLA!”¹ Vi har väl alla någon gång blivit så där arga som gosedjursnallen Kompisen blir när han inte får vara med när Dockan och Råven leker. Ilska är en djupt rotad känsla och vår vilja att få utlopp för den rent fysiskt går tillbaka till urminnes tider. Man har hittat beskrivningar gjorda av den grekiska filosofen Chrysippus, som levde ca 279-206 f. Kr, om hur folk svurit, kastat saker och sparkat på stenar i vredesutbrott.²

Litteraturforskaren Lena Kåreland skriver i sin bok *Barnboken i samhället* (2009) om hur synen på barnboken har ändrats genom åren. Det tar sitt avstamp i de gammaltestamentliga texterna och dess syn på arvsynen och det onda barnet. På 1700-talet skulle man, med John Locke i spetsen, forma barnet till en vuxen. Barndomen var något meningslöst och sågs bara som en transportsträcka fram till vuxenlivet. Senare kom Rousseau med sin övertygelse om att barnet var gudomligt och inte behövde någon uppfostran överhuvudtaget. Man skulle bara låta barnet vara, så skulle hen själv komma till insikt om vad som var rätt eller fel.³ Kåreland menar att barnlitteraturen har gått från att vara kravpedagogisk till att vara behovspedagogisk. Hon säger att barnet i den äldre barnlitteraturen utan pardon skulle lyda de vuxna och att den extrema motsatsen i modern barnlitteratur är Pippi Långstrump som uppfostrar sig själv.⁴ Det här är intressant att förhålla sig till i undersökningen av bilderböcker som behandlar ilska. Min tes är att man i modern barnlitteratur står mer på barnets sida och att man istället för att bestraffa bort ilskan vill hjälpa barnet att hitta ett mer harmoniskt förhållningssätt till sina känslor.

Eftersom jag kommer att arbeta med bilderböcker kan man drista sig till att anta att många av dem kommer att komma barnet tillhanda genom högläsning. Precis som Ulla Rhedin, doktor i litteraturvetenskap, skriver är själva bilderboken ett slags flergenerationslitteratur. Det förutsätts att det är en vuxen som väljer ut böcker till barnet.⁵ Det finns många anledningar att läsa högt för barn. För att det är en mysig stund tillsammans

---

1 Moni Nilsson, *Kompisen blir arg*, Stockholm 2011, s. 12

2 Martha C Nussbaum, *Anger and Forgiveness*, New York 2016 s. 18

3 I uppsatsen kommer jag att använda mig av ordet ”hen” för att inte behöva skriva ut ”han eller hon” varje gång jag hänvisar till ett barn. Detta är inte ett inlägg i den politiska debatten, utan bara ett bra språkligt verktyg.

4 Lena Kåreland, *Barnboken i samhället*, 2 uppl., Lund 2013 (2009), s. 18 ff.

5 Ulla Rhedin, *Bilderboken på väg mot en teori*, 2 rev. Uppl., Stockholm 2001 (1991), s. 135

eller för att barnets förmåga att sitta stilla och koncentrera sig byggs upp. Dessutom utvecklas barnets språk positivt, både vad gäller ordförråd och läs- och skrivkunnighet. När man läser tillsammans med ett barn skapar man också en samhörighet och en gemensam referensram.⁶ Genom högläsningen kan man komma åt att tala om svåra ämnen på ett avdramatiserat sätt. Boken kan bli ett hjälpmedel för att ta upp frågor som till exempel berör ilska.

Litteraturpedagogen Agneta Edwards skriver i sin bok *Bilderbokens mångfald och möjligheter* (2008) att det är viktigt att fortsätta arbeta med känslorna även efter att texten har tagit slut. För att kunna tillgodogöra sig de positiva möjligheterna med boken, anser hon att man behöver samtala med barnet om innehållet så att hen förstår och funderar över handlingen. Böcker i sig ger inte ökad empati, men man har sett på förskolor att barnen tar till sig böckerna och ofta rollspelar det som de har läst. På det viset fortsätter barnen att bearbeta sina känslor och utveckla sina tankar om boken. Barnbibliotekarien Karna Nyström, som Edwards har intervjuat, är mycket positiv till läsningens inverkan på barnets sociala utveckling. ”Jag tror det har med kontroll att göra” säger hon, ”att läsa - eller lyssna - är att samla sig, man blir lugnare i själen.”⁷ Hon menar att det är mycket stor skillnad på en förskolegrupp där man regelbundet har högläsning och en grupp där man inte har det. Edwards menar vidare att man genom högläsningen kan få inspiration till samtal om vardagliga händelser, som exempelvis ilska. Genom böckerna kan man hjälpa barnet att sätta ord både på sina känslor och på vad som händer. Därför är det viktigt att man läser högt för barnen och att man inte slutar läsa för dem bara för att de lär sig läsa själva.⁸

Jag kommer i min uppsats att undersöka hur ilska presenteras i bilderboken samt hur den vuxna författaren porträtterar det arga barnet. Jag kommer att jämföra de bilderböcker som finns i Lunds bibliotekskatalog där ordet arg finns med i titeln. I uppsatsen används olika ord för att beskriva ilska. Jag använder mig av ett brett spektra eftersom jag ska undersöka olika sätt man kan vara arg på. Orden arg och ilska använder jag som ett övergripande begrepp där alla former av ilska samlas under. Sedan kategoriseras olika nivåer av ilska. Det börjar med ”sur” som är den mildare formen av ilska, för att sedan i stigande ordning bli ”arg”, ”förbannad” och ”vansinnig”. Jag använder vid tillfälle ordet vredesutbrott, vilket även detta är en väldigt stark form av ilska. Då det här är en uppsats i litteraturvetenskap och inte i psykologi går jag inte närmare in på skillnaderna mellan de olika orden.

---

6 Mem Fox, *Läsa Högt*, Ystad 2003, s. 26

7 Agneta Edwards, *Bilderbokens mångfald och möjligheter*, Stockholm 2008, s. 22

8 Edwards, s. 22 ff.

Syfte och Frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur den vuxna författaren porträtterar det arga barnet i bilderboken. Mina frågeställningar är: Hur framställs det arga barnet i bilderboken? och Hur förhåller sig bilderbokens ilska gentemot faktaböckernas ilska?

Metod och Material

Jag kommer att göra en komparativ läsning av bilderböcker som handlar om arga barn. Min uppsats kommer att ta avstamp utifrån litteraturforskaren Maria Nikolajevas båda böcker *Barnbokens byggklossar* (1998, rev. 2004) och *Bilderbokens pusselbitar* (2000). Jag kommer även att använda mig av Agneta Edwards *Bilderbokens mångfald och möjligheter* och av Ulla Rhedins *Bilderboken på väg mot en teori* (1991 rev. 2001). Uppsatsen kommer även att innehålla emotionsforskning då ämnet till stor del omfattar känslor. Det är i första hand etikprofessorn Martha C Nussbaums bok *Anger and Forgiveness* (2016) som kommer att användas för att förstå ilska, men också tre faktaböcker skrivna till barn och ungdomar som handlar om känslor. I de två böcker som tar upp flera olika känslor kommer jag enbart att använda mig av de kapitel som behandlar ilska. Jag kommer även att analysera bilderna i de utvalda bilderböckerna. Då kommer jag att utgå från det analyschema som Gustaf Cavallius presenterar i boken *Bilden i barnboken* (1977), Agneta Edwards resonemang samt illustratören Gunna Grähs artikel ”Att formge ett barn” (2009).

Jag har tagit fram de sjutton bilderböcker, inte antologier, som behandlar ämnet ilska och som har ordet arg i titeln som finns i Lunds bibliotekskatalog. Jag har valt att begränsa mig på det här sättet då materialet redan är så pass omfattande och för att det med ett större material endast skulle gå att skrapa lite på ytan. Åtta av böckerna handlar om pojkar, fem om flickor och en bok har både en pojke och en flicka i huvudrollerna. I en av böckerna könsbestäms inte protagonisten och i två av dem finns det inga huvudrollsinnnehavare. Det är en bra åldersspridning på bilderböckerna, från bebisar och upp till övre förskoleåldern.

Teori

Bilderboksmediet

En bilderbok är inte en illustrerad text. Det är inte heller ett antal bilder sammanbundna i en bok som kommenteras av en text. En bilderbok är ett samarbete mellan text och bild. Ulla Rhedin menar att bilderboken riktad till de yngsta barnen bör ha en bild som tydligt beskriver handlingen då bilden blir ett redskap för barnet att förstå texten. Ju äldre den implicita läsaren är desto större friheter kan bilden ta sig.⁹ Rhedin säger också att bilderboken får en dubbeladressat genom att den som form antas vara beroende av att en vuxen läser boken högt för barnet, medan barnet själv kan ta till sig bilderna. Då bilderna är avsedda att rikta sig direkt till barnet ger det illustratören en större frihet. Men som Rhedin poängterar är det oftast en vuxen som förser barnet med boken och att det högst troligen är en kombination av text och bild som är avgörande. Som ett exempel på detta skriver Rhedin att den intertextualitet som bilderboken återger till andra konstarter ofta ligger långt utanför barnets kunskapsområde.¹⁰ Att bilderboken vänder sig även till den vuxna läsaren genom intertextualitet i både text och bild är något som även Agneta Edwards tar upp. Hon visar upp tre exempel där illustratören uppenbart varit influerad av John Bauers *Tuvstarr* målad 1913.¹¹ Den återfinns bland annat i *Majas alfabet* (1984) av Lena Andersson, i *Den farliga resan* (1977) av Tove Jansson och i *Sagan om pannkakan* (1982) av Anna Höglund.¹²

Det pälsklädda barnet

I många barnböcker använder man sig av djur som en metafor för barnet. Det är en djupt rotad tradition som har rötter långt bak i tiden och brukar kallas för det pälsklädda barnet.¹³ Maria Nikolajeva hävdar att även om det inte finns någon forskning om att barn skulle tycka bättre om att läsa om djur än om andra barn finns det poänger med djurberättelsen. Genom att låta karaktärerna inta djurgestalter kan barnet identifiera sig med karaktären oavsett kön, ålder eller social status.¹⁴ Litteraturvetaren Maria Lassén-Seger skriver i sitt kapitel "Bland

---

9 Rhedin, s. 131 f.

10 Rhedin, s. 137

11 [/sv.wikipedia.org/wiki/Tuvstarr_\(sagofigur\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/Tuvstarr_(sagofigur)), hämtad 2017-05-19 kl 21.22

12 Edwards, s. 67ff

13 Gunna Grähs, "Att formge ett barn.", Artikel inför bok och biblioteksmässan, 2009, hämtad från [//mymoodle.lnu.se/pluginfile.php/2080256/mod_resource/content/2/Att_formge_ett_barn_Gunnastext.pdf](http://mymoodle.lnu.se/pluginfile.php/2080256/mod_resource/content/2/Att_formge_ett_barn_Gunnastext.pdf), Hämtad 2017-05-09 10.02, utskrift finns i författarens ägo

14 Maria Nikolajeva, *Bilderbokens pusselbitar*, Lund 2001, s. 55

djungelapor, jaguarer och jobbkraner” (2008) att argumenten för att använda djur i barnböcker ofta bildar ett slags cirkelresonemang. ”Barnböcker innehåller djur för att barn gillar att läsa om djur”.¹⁵ Hon fortsätter att studier har visat att barn och djur länge har varit tätt sammankopplade och att synen på barnet som något naturnära och ociviliserat kommer redan från antiken och Aristoteles. Han gick dessutom så långt att han ansåg barn och djur vara på samma intellektuella och psykologiska nivå. Freud menade att den vuxna stod för det socialt medvetna ”jaget” medan barnet var ”detet” som behövde kontrolleras och hållas i schack. Extra spännande blir den här typen av resonemang när man sätter det i förhållande till böcker som berör ilska, då det ofta anses vara en djurisk kraft som är svår att kontrollera.¹⁶

Didaktik

Eftersom jag skriver om bilderböcker som berör arga barn och ilska ligger det nära till hands att betrakta de här böckerna som didaktiska. Precis som Lena Kåreland skriver i *Barnboken i samhället* är ”[m]ånga bilderböcker [...] främst inriktade på att beskriva verkligheten för små barn som kan behöva hjälp att orientera sig i tillvaron”.¹⁷ De böcker jag har valt att analysera bör således vara skrivna för att på något sätt hjälpa barnet att förhålla sig till sin ilska, antingen det är för att bejaka, kontrollera eller förstå den.

Då (de allra flesta) bilderböcker är skrivna av vuxna för barn kommer man in på svårigheten att det är någon med mer makt (den vuxna) som ska lära någon med mindre makt (barnet) någonting. Det är en vanlig diskussion i barnlitteraturforskningen huruvida det är bra eller inte att någon tar sig friheten att tolka någon annans känslor. I det inledande kapitlet i *Barnbokens byggklossar* ”Är barnlitteratur egentligen annorlunda?” skriver Maria Nikolajeva om hur barnlitteraturen kan jämföras med kvinnolitteraturen eller gaylitteraturen. Där har man fört vilda diskussioner om ifall en man kan skriva om kvinnor eller om en heterosexuell kan skriva om homosexuella.¹⁸ Den kanadensiske barnlitteraturforskaren Perry Nodelman menar att eftersom det är den vuxna som förser barnet med böcker ger det denna ytterligare makt över barnet och dess läsning. Inte bara är det den vuxna som skriver det barnet ska läsa, det är även en vuxen som sorterar bland böckerna och avgör vad barnet bör läsa. Nodelman hävdar att man genom barnböckerna vill ge barnet den kunskap man tycker att hen *borde ha*

---

15 Maria Lassén-Seger, ”Bland djungelapor, jaguarer och jobbkraner” i *Barnlitteraturanalyser*, red. Maria Andersson och Elina Druker, Lund 2008, s. 113

16 Mattias Danielsson och Caroline Ginner, *Så känns ilska*, Stockholm 2016, s. 15

17 Kåreland, s. 70

18 Maria Nikolajeva, *Barnbokens byggklossar*, 2 rev uppl., Lund 2004 (1998), s. 16

och frånhålla barnet sådant man inte tycker att hen skall veta. Han lyfter även fram att när vuxna (som inte arbetar med barnlitteratur) utvärderar en barnbok är frågeställningarna ”vad kan barnet lära sig av detta?” och ”håller jag med om sensmoralen i boken?” de två viktigaste aspekter man tar ställning till.¹⁹ Även Kåreland ger sig in i debatten om maktspelet mellan barn och vuxna. Hon framhåller att eftersom den vuxna har levt så mycket längre än barnet har den vuxna ett naturligt försprång gentemot barnet när det kommer till erfarenhet och kunskap. Detta menar hon skapar en obalans i maktrelationen. Kåreland lyfter även hon fram hur den vuxna ofta slits mellan viljan att hålla barnet borta från våld och hemskheter och viljan att barnet ska få kunskap om världen.²⁰

Jag kan till viss del förstå problematiken runt barn-vuxen relationen men jag håller inte med om att det skulle innebära ett så pass stort problem. Framst när det gäller små barn finns så vitt jag kan se inget riktigt alternativ. Ska det inte finnas några böcker som riktar sig till treåringar? Eller var går i så fall gränsen, kan en tonåring skriva böcker för en femåring? Tonåringen har ju levt betydligt längre och har därför ett övertag gentemot det unga barnet.

Den australiensiska barnboksförfattaren och litteraturforskaren Mem Fox skriver i sin bok *Läsa högt* (2003) att den viktigaste beståndsdelen i ett barns språkutveckling och möjlighet att lära sig läsa ligger i högläsningen.²¹ Om inte vuxna förser barn med böcker utan barnen blir utlämnade att producera sitt eget material alternativt blir tvungna att hålla tillgodo med den vuxenlitteratur som finns, går vi inte då tillbaka till den tid då det inte skrevs barnböcker? Jag tycker inte heller att det är dåligt att uppfostra barn. Att lära dem förstå de sociala koder som finns och att lära dem fungera tillsammans med andra människor är enligt min uppfattning något som är bra för barnet.

Verktyg för analysen

I det här stycket kommer jag att presentera de narratologiska redskap jag kommer att använda mig av för att granska de bilderböcker jag har valt. Det är i första hand från Maria Nikolajeva jag hämtar mina verktyg, men även Ulla Rhedin och Agneta Edwards kommer att användas. När det gäller analysen av bilderna kommer Gustaf Cavallius tillsammans med Edwards och Gunna Grähs få en framträdande roll.

---

19 Perry Nodelman, *The hidden adult: defining childrens literature*, Baltimore 2008, s. 157

20 Kåreland, s.14

21 Fox, s.10

Fokalisering

Fokalisering innebär att man berättar ur en av karaktärernas synvinkel och begränsar mängden information som man ger läsaren. För att barnet ska kunna känna igen sig i texten och kunna relatera historien till sitt eget liv behöver hen kunna identifiera sig med karaktärerna. Ett vanligt berättartekniskt grepp är att låta protagonisten berätta genom jag-form. Nikolajeva menar dock att detta är ett sätt som är svårt för små barn att förstå. Hon menar också att det spelar större roll hur en text är skriven och från vems synvinkel man berättar, snarare än vem som faktiskt pratar. Vid en internfokalisering får läsaren bara veta vad den fokaliserade karaktären vet. Om det är protagonisten som internfokaliseras menar Nikolajeva att detta ger samma resultat som om berättelsen skulle vara skriven i jag-perspektiv, men underlättar för det lilla barnet att kunna ta till sig berättelsen. Fokaliseringen i en berättelse kan skifta och vandra mellan de olika karaktärerna. Det är ofta den som fokaliseras mest vi uppfattar som huvudperson även om så inte alltid är fallet.²²

Fabel samt moraliskt och romantiskt händelseförlopp

Den intrig man pratar om i en berättelse kallar Nikolajeva för fabel. Det är en serie av händelser som sätts samman och bidrar till en historia. I en fabel kan det finnas olika former av konflikter och Nikolajeva har delat upp dem i fyra kategorier. Den, enligt Nikolajeva, vanligaste konflikten är person mot person. Den här typen av konflikt är enkel för ett barn att förstå eftersom den ligger nära barnets egen verklighet. En annan sorts konflikt är person mot samhälle. Då står personen mot någon form av konvention eller social kod som hindrar hen i sin utveckling. Den tredje typen av konflikt är person mot natur och innebär att personen måste överleva i naturen. Den fjärde typen är person mot sig själv och handlar om när personen ställs inför ett moraliskt dilemma.²³

Ett handlingsförlopp kan vara moraliskt eller romantiskt. I den moraliska utvecklingen går huvudpersonen genom en process som gör hen till en mer fulländad människa. Det kan vara ett problem som protagonisten måste ta ställning till eller ett moraliskt dilemma som gör att personen växer som människa. I det romantiska händelseförloppet går huvudpersonen från begär till uppfyllelse. Begäret kan vara att få prinsessan men det kan också innebära att man lyckas hitta en skatt eller att man besestrar fienden. Det finns även biografiskt

---

22 Nikolajeva, Barnbokens byggklossar, s. 172 ff.

23 Nikolajeva, Barnbokens byggklossar, s. 53

händelseförlopp som innebär att man får följa huvudpersonen från födsel och fram till dess död. Den här typen av händelseförlopp är dock ytterst ovanliga i barnlitteraturen och inget som kommer att komma till användning i min uppsats.²⁴

Bildanalys

Konsthistorikern Gustaf Cavallius har i sitt kapitel "Bilderbok och Bildanalys" i *Bilden i barnboken* (1977) gjort upp ett analyschema för hur man kan bryta ner bilderboksbilderna och analysera dem. Cavallius skriver att det finns en fördel med att först titta övergripande på bilden. Han hävdar också att man har mycket att vinna på att först analysera de kompositionella aspekterna, det vill säga bildens visuella uppbyggnad. Gör man det innan man tar i tu med bildens associativa aspekter minskar risken för en alltför subjektiv bildanalys, då Cavallius menar att den associativa analysen till hög grad bygger på betraktarens egna erfarenheter.²⁵ I en bildanalys anser Cavallius att man bör ta hänsyn till färg, form, mängd, rum, rörelse och förvandling.

Agneta Edwards hävdar att de flesta bilderboksbilder är ikoniska, vilket gör att barnet på egen hand kan avläsa dem. Hon fortsätter att man kan avläsa hur en bild förmedlar miljö, stämningar och känslor genom att analysera deras färgsättning, komposition och ljussättning.²⁶ Edward understryker också hur man med hjälp av olika tekniker kan skifta hur man uppfattar bilden. En bild i akvarell ger ett markant annorlunda intryck än vad samma motiv målat i tusch eller olja gör.²⁷

Tidigare forskning

Som jag tidigare nämnt kommer jag att använda mig av Nikolajevas, Kårelands, Edwards och Rhedins tidigare forskning. Men eftersom min uppsats handlar om bilderböcker där ilska presenteras behöver jag även en förståelse av begreppet ilska. Jag har därför läst in mig på emotionsforskning inriktad på ilska. Jag har läst Martha C Nussbaums *Anger and Forgiveness* samt tre fackböcker som riktar sig till barn, *Så känns ilska* (2006) av Mattias Danielsson och

---

24 Nikolajeva, *Barnbokens byggklossar*, s. 50

25 Gustaf Cavallius, "Bilderbok och bildanalys" i *Bilden i barnboken: On pictures in children's books*, red. Lena Fridell, Göteborg 1977, s. 33

26 Edwards, s. 104

27 Edwards, s. 74 f.

Caroline Ginner, *Så känns det: en bok om känslor* (2016) av Katarina Janouch och *ÅH!: en bok om känslor* (2015) av Eva Funck.

Emotionsforskning

I facklitteraturen om ilska framkommer att det finns en problematik runt just denna känsla. Ilska är en grundkänsla och dyker upp exempelvis när man tycker att någon har behandlat en illa eller när något inte går som man har tänkt sig.²⁸ Det är en väldigt komplex känsla och som den grekiske filosofen Aristoteles uttryckte det involverar ilska både smärta och njutning. Det kan både göra ont och känns skönt att bli arg. Aristoteles menade att ilska följer ett visst mönster och en viss process: Det sker en imaginär nedvärdering av dig eller någon nära dig som du anser är felaktigt eller olämpligt gjort. Detta följs av smärta och en vilja till vedergällning.²⁹ Det här blir ett problem då det gör att vi upplever ilska som en ociviliserad och olämplig känsla. Även om det poängteras att det är viktigt att inte stänga in sina känslor, att man måste kunna släppa fram ilskan och våga bli arg, är det tydligt att det inte anses vara ett önskvärt beteende. I de för barn skrivna faktaböckerna *Så känns det: en bok om känslor* och *Så känns ilska* berättar man att vuxna ofta inte tycker om när barn blir arga. De vuxna vill att man ska kunna behärska sig. Man lyfter även fram att det kan bli dålig stämning om flera personer är arga och att det ofta är någon som blir ledsen när man har varit arg.³⁰ Det beskrivs även hur förnuftet slås ut när vi blir riktigt arga och att vi då slutar att tänka på följderna av vårt handlande.³¹

Martha C Nussbaum skriver i sin avhandling *Anger and Forgiveness* att ilska är ett tveeggat svärd. Ilska är ett effektivt, om än vanskligt, verktyg för att få som vi vill. Även om ilska driver vår moraliska och emotionella utveckling framåt, hävdar Nussbaum att ilska har som huvudsyfte att bringa elände för våra medmänniskor eftersom hämnd (i olika grad) alltid är en del av ilskan.³² Hon anser också att ilska grumlar vårt perspektiv, det är omöjligt att vara objektiv när man är arg. Då orsaken till ilskan alltid ses från den förorättades synvinkel blir vi arga när vi *tror* att någon behandlar oss illa, även om vi inte har all information tillgänglig. Psykologen Richard Lazarus ger ett exempel om en kund som står vid kassan i en butik. Expediten pratar i telefon och kunden blir arg och känner sig nedvärderad. Om det sedan

---

28 Katarina Janouch, *Så känns det: en bok om känslor*, Stockholm 2016, s. 10

29 Nussbaum, s. 17

30 Janouch, s. 10

31 Danielsson och Ginner, s. 15

32 Nussbaum använder ordet "pay-back" och med brist på bättre översättning använder jag ordet "hämnd".

visar sig att telefonsamtalet gällde expeditens barn som råkat ut för en olycka försvinner ilskan och man inser att prioriteringen att ta samtalet innan man hjälper kunden har varit korrekt.³³

Nussbaum anser att man inte kan bli arg över någonting som man inte har en relation till.³⁴ Det måste vara något som ligger nära oss, och alltså något som vi redan har en åsikt om. Även om man kan bli arg över orättvisor i fjärran länder så måste åsikten att detta ”något” (exempelvis miljöförstöringar eller folkmord) är fel redan finnas inom oss. Det finns även en närhetsprincip. Även om vi är arga över orättvisor i Afrika blir denna ilska lätt bortglömd och ersatt av ilska över något som befinner sig närmare oss, som att grannen har kört på dina blomkrukor.

Det finns många föreställningar om hur det känns att vara arg och många beskrivningar är snarlika. I två av de faktaböcker som riktar sig till barn beskriver man ilska som en explosion, som om det brinner inne i en, som en drake med vassa klor som vill komma ut eller som en kastrull vatten som kokar över. Det är även en vanlig uppfattning att den som är arg har rufsigt hår. I boken *Så känns ilska* har barn själva fått beskriva hur det känns att vara arg. De beskrivningar de har använt är samma formuleringar som generellt förekommer: ”det känns som eld i min kropp”, ”känns som jag ska explodera” eller den lite ovanligare ”det känns som en orkan kommer ut ur huvudet”.³⁵ Det kan man tolka som att vi redan tidigt lär oss vilka koder man använder för att prata om ilska och hur vi ska förhålla oss till ilska. Ord som explosion, eld eller orkan visar alla på bristande kontroll, att ilska är en naturkraft som inte går att kontrollera.

Den tredje boken, *Åh! En bok om känslor* skriven av Eva Funck, har en lite annorlunda inställning till ilska. I den här boken får vi träffa Argkompisen som presenteras som vår vän. Det är Argkompisen som hjälper oss att ändra på det vi inte tycker är bra och som säger åt oss att försvara oss om någon är dum. Argkompisen finns med oss från det att vi föds och ser till att vi får mat, ny blöja och kramar. I den Funcks bok finns ingen explosion eller eld, utan ilska presenteras som något bra, en vän som alltid vill vårt bästa. Därför är det bra att vänta och se om man verkligen behöver bli arg. När man känner att ilskan vill ändra på någonting behöver man komma fram till en bra lösning, istället för att reagera instinktivt och

---

33 Nussbaum, s. 16 ff.

34 Nussbaum, s. 16

35 Danielsson och Ginner, s. 8 f.

puttas eller slåss.³⁶

Den stereotypa beskrivningen av ilska finns till viss del med i Nussbaums bok. Men även om hon skriver att ilska kan kännas som om det kokar i bröstet, som att det dunkar i tinningarna eller som en smärta i bakhuvudet, menar hon att ilska i första hand inte är fysiska attribut. Dessa kännetecken är oväsentliga enligt Nussbaum eftersom de är för oprecisa för att vara med och definiera begreppet ilska.

Analys

I min analys har jag delat in bilderböckerna i följande fyra kategorier; beskrivande bilderböcker, lagom ilska, våldsam ilska och slutligen explosiv ilska. Då det bara finns en enda bok som behandlar en protagonist som blir arg och går in i sig själv, inåtvänd ilska, kommer den att hamna utanför kategorierna och behandlas separat. I varje kategori ger jag en beskrivning av samtliga bilderböcker samt en djupare analys av en bok som jag tycker representerar kategorin på ett tydligt sätt. Jag har även organiserat böckerna inom varje kategori och presenterar dem i stigande affekt. Därför kommer jag inte att presentera den utvalda boken inom varje kategori på en fast plats, exempelvis först eller sist. Den kommer istället att presenteras på den plats den har utifrån affektionsnivå.

Beskrivande bilderböcker

I den första kategorin har författaren valt att beskriva olika typer av ilska. Här har jag placerat fem böcker. Först är det två böcker som är rena uppräknings av olika typer av ilska, mer som en faktabok i bilderboksformat. De två böckerna är *ARG* (2013) av Anna Fiske och *ARG! Tvåtusentalets argaste bok* (2004) av Joanna Rubin Dragner och Anna Karin Cullberg. I Fiskes bok får vi se exempel på olika typer av ilska. På ett uppslag finns bilder som porträtterar hur man ser ut när man är ung och arg eller gammal och arg. På uppslaget efter beskrivs att vem som helst kan bli arg och sedan följer bilder på hur man ser ut innan och efter ilskan har slagit till. Det finns också tips på vad man kan göra när man blir arg, som att säga svåra ord istället för att svära exempelvis "Intrakoniska texter" eller "Tyranosarius Rex". Boken lär oss att man inte ska bita någon i armen när man blir arg, för det smakar inte så bra

---

³⁶ Eva Funck, *Åh!: en bok av känslor*, Lidingö 2015, s. 21

och dessutom gör det ont på den man biter. Författaren tycker att man hellre ska bita i ett äpple.

Även Rubin Drangers och Cullbergs bok radar upp olika sätt att vara arg. Ibland blir man arg som en varg, ibland som en liten fräsande råtta. Vi får också veta vad som kan hända om man inte vågar släppa ut sin ilska, att den då sätter sig som en klump i magen. Det gör att man känner sig ledsen och ensam ända tills ilskan en dag vuxit sig så stor att den exploderar. Författarna diskuterar även hur det kan kännas att inte få sin ilska tagen på allvar, att någon skrattar åt ens ilska eller tycker att man är söt när man är arg. I boken går man även igenom att det ibland betyder att någon bryr sig om oss när de blir arga på oss, eftersom ilskan bottnar i oro. Boken avslutas med att man blir väldigt trött om man har varit arg väldigt länge.

Resterande tre böcker jag har placerat i den här kategorin är *Arga Mira* (2014) av Kristina Murray och Lisa Lanning, *Viktor blir så ARG!* (2013) av Dagmar Geisel och *När två blir arga på varann* (2016) av Tor Åge Bringsvaerd och Tina Soli. Jag har satt dem här, eftersom de inte har någon specifik handling. Istället beskriver de genom sina karaktärer olika sätt att visa ilska. Böckerna ger tips på hur man kan undvika att bli arg eller hamna i bråk, men författarna har även lyft fram vikten av att få lov att bli arg. Den bok som jag kommer analysera mer ingående är *Viktor blir arg!*.

Arga Mira handlar om Leya och Ture som har tråkigt. De vill leka med Mira, men eftersom hon är arg idag går inte det. Leya och Ture gissar varför Mira är arg och kommer med många förslag om vad man kan vara arg för. Oftast grundar sig deras gissningar i vad de själva någon gång har varit arga över, så som att favoritkläderna är i tvättmaskinen eller att de inte fick godis i affären. På slutet frågar de Mira varför hon är arg och det visar sig att Mira är arg för att hon inte har någon att leka med. Då kan de leka alla tre och Leya och Ture behöver inte ha tråkigt och Mira behöver inte längre vara arg.

Här finns ett tydligt budskap att om man berättar varför man är arg kan man kanske hjälpas åt att lösa det. Den här boken handlar inte om Mira som man först skulle kunna tro utan om Leya och Ture. Det är de som fokaliseras och det är deras känslor som kommer fram. Illustrationerna är gjorda i kollagestil³⁷ och varierar mellan att visa när Mira blir arg och att visa när Leya eller Ture blir arga.

---

37 Edwards, s. 74 f.

Viktor blir så ARG! Vi får genom pojken Viktor veta hur olika typer av ilska kan kännas. Viktor får tips på vad man kan göra om man är arg, som att räkna till tio eller måla sin ilska exempelvis. Viktor får även tips på hur han kan hantera andra människor och deras ilska.

Författaren inleder med att presentera Viktor som en kille som egentligen är väldigt snäll, men han kan bli fruktansvärt arg. Genom den här beskrivningen ger författaren signalen till läsaren om att man inte är snäll om man är arg. Vad är man i så fall? Nussbaum skriver att ilska alltid slutar i elände för våra medmänniskor, vilket skulle kunna ge en förklaring till varför man anser att arga barn inte är snälla.³⁸ Här finns en illustration av Viktor där han står och ser glad och lite busig ut. Han pekar framåt mot nästa sida som en slags pageturner. Nikolajeva menar att pageturners ska få oss att vilja bläddra framåt och att de är en övergång till nästa viktiga händelse.³⁹ Där det finns en bild av ett åskmoln. Molnet har ett ansikte längst upp till vänster som skriker. Det skjuter blixtar om molnet och det har texten "RASANDE" skrivet över magen. Längst upp och längst ner på sidan sticker röda vassa taggar fram. Sedan följer fyra uppslag där olika scenarion visas. När Viktor blir arg skriker han rakt ut eller skäller på sin nalle. Han river sönder papper och han sparkar på sina saker. Boken följer de stereotypa beskrivningar av ilska som återfinns i facklitteraturen.⁴⁰ När Viktor blir arg blir han röd i ansiktet och hans hjärta slår hårt eller så blir han vit och stel som en pinne.

När boken går in i nästa skede ger den tips på hur Viktor, eller läsaren, kan hantera sin ilska. Viktor ritar sin ilska som ett stort fult troll med en virvelvind i magen, eller med stora vassa tänder. Sedan stänger han in trollteckningen i en bur och gräver ner den i sanden. Om Viktor skulle vilja kasta något, föreslås han att skrynkla ihop sina teckningar och kasta dem. Då skadar han ingen om de skulle råka hamna på någon.

Nikolajeva menar att man i bilderboksmediet har en unik möjlighet att ge mer komplexitet åt den barnlitterära texten. Det kan uppnås genom att lägga till karaktärer i bilderna som inte omnämns i texten.⁴¹ I boken om Viktor finns två av hans gosdjur, en nalle och en krokodil, med för att illustrera händelseförloppet. Dessa bifigurer sitter med honom i soffan när han är sur för att han inte får se på tv. Det är på nallen Viktor skäller och när Viktor slänger iväg det hopskrynklade papper kan man se att det inte kommer göra ont på nallen och krokodilen då de ler mot pappersbollen som snart kommer landa på dem.

Illustrationerna i *Viktor blir så arg!* är färgglada och gjorda i skarpa varma färger. Det

---

38 Nussbaum, s. 14

39 Nikolajeva, Bilderbokens pusselbitar, s. 81

40 Janouch, s. 12

41 Nikolajeva, Barnbokens byggklossar, s. 140

är inte en hotfull och aggressiv miljö med långa skuggor eller mörka färger som annars är ett vanligt knep för att illustrera jobbiga känslor.⁴² Det gör att boken ger en varm och öppen illustration av ilska.

När två blir arga på varann är en bok som handlar om Alva och hennes mamma. De ska städa undan Alvas leksaker och under tiden blir de ovänner. Som en parallell historia beskrivs hur olika yrkesgrupper, djur eller ting betar sig när de blir arga på varandra. Bland annat får vi veta att hundar lägger öronen platt bakåt och morrar, när poliser blir arga lägger de sig på marken och skriker och att när häxor blir arga smäller de i dörrarna så hela huset skakar. Vi får också veta att när drakar blir arga kommer det rök ut ur rumpan på dem och att när russin blir arga på varandra kryper de in och gömmer sig i en bulle. På bilderna är det Alva och mamman som förvandlas till de olika ilskna varelserna. Boken slutar med att Alva och mamma blir vänner igen. Författaren använder sig av pageturners genom att på högra sidan presentera de som kommer att bli arga, exempelvis ”När två ballonger blir arga på varann...” för att sedan på nästa uppslags vänstra sida fortsätta ”...blåser de upp sig tills de spricker!”⁴³

Lagom ilska

Här hamnar de böcker där protagonisten blir arg, men inte tyst och inbunden eller vansinnig och våldsam. Det här skulle kunna beskriva den typen av ilska som är önskvärd. Precis som det framkommer i den facklitteratur jag har arbetat med måste man släppa ut ilskan så man inte exploderar eller blir olycklig. Man får lov att vara arg, men lagom arg.⁴⁴ I den här kategorin hamnar flest böcker. Om man utgår från att bilderböckerna är didaktiska och att man vill hjälpa barnet att uppnå ”rätt sorts beteende” är det inte förvånande att flest böcker beskriver det önskvärda beteendet. De böcker som hamnar i denna kategori är *Billy blir arg* (2006) av Birgitta Stenberg och Mati Lepp, *Lisa blir arg* (1985) av Hans Peterson och Tor Morisse, *Aldrig på livet! Sa Cajsa Arg* (1997) av Britt Sternehäll, *Varför är Fabian arg?* (2012) av Mette Honoré och Thomas Balle, *Bebbe är arg!* (2017) av Mervi Lindman samt *Ester Arg och Doris Galej* (2012) av Anna Platt och Maria Källström. Den bok som kommer att få en djupare genomgång är *Billy blir arg*.

---

42 Edwards, s. 104-110

43 Tor Åge, Bringsvaerd, *När två blir arga på varann*, Oslo 2016, s. 10 f.

44 Danielsson och Ginner, s. 26 f.

Billy blir arg. Berättelsen fokaliseras genom Billy och det är också han som är huvudperson. På det viset får vi historien berättad för oss genom Billys ögon och det är hans känslor vi får ta del av. Genom att låta Billy fokalisera berättelsen ger författaren berättelsen det lilla barnets perspektiv utan att behöva använda sig av jag-berättaren. När Billy vaknar en morgon har hans nalle ramlat ur sängen. Att inte ha nallen bredvid sig när han vaknar gör att allt känns konstigt och ensamt. För att göra saken värre regnar det. Billy blir på dåligt humör. När han tar upp nallen från golvet för att trösta honom och nallen bara ler precis som vanligt blir Billy arg. Ilskan börjar i bröstet och sedan känns det som om han ska sprängas, en beskrivning av ilska som återkommer i mycket av den litteratur jag har läst.⁴⁵ Billy skriker till nallen att dra åt skogen. Det känns skönt att skrika, även om han gör det tyst så att inte mamma ska höra. Det framstår som om Billy inte är van att agera ut sina känslor och som om detta är något han testat på för första gången.

Sedan bestämmer Billy sig för att alla leksaker ska ner på golvet. Han var för snäll som plockade undan allt igår kväll och han är för snäll som har det pryddigt på sitt rum. Billy tar lugnt ner alla saker från bokhyllan och staplar klossarna på golvet innan han kommer på att han gör på "fel" sätt och sparkar omkull allting igen. Återigen får man upplevelsen av att Billy inte är van vid att vara arg och agera ut sina känslor. Jag får även uppfattningen att han kanske inte är arg utan snarare nyfiken på känslan. Illustrationerna visar en liten kille med sammanbiten och beslutsam min. När Billys mamma kommer in blir hon mycket häpen över hur hennes son har behandlat sina leksaker. Han brukar vara väldigt försiktig med dem och låtsas att de är hans vänner. Mamma låter dock honom fortsätta ifred.

Billy fortsätter att vara arg. På regnet, för att han måste klä på sig och på frukosten. Värt att notera är att almanackan i köket visar att det är den 13:e, ett datum sammankopplat med olycka och lidande. I köket finns en fruktskål som är full av citroner och gardinen i köksfönstret har även den ett mönster av citroner för att förstärka Billys surhet. Billy skriker åt regnet att det ska passa sig för honom och då slutar det faktiskt att regna. Billy går ut och träffar sina kompisar som redan på håll ser att något är annorlunda med honom idag. Alla är mycket häpna över att han är så arg och till slut kommer man på att Billy har feber. Det kanske är därför han är så arg? Här gör man således ytterligare en kommentar om att Billy inte egentligen är arg. Jag tycker författaren genomgående förminskar Billys känslor. Man lämnar det dock inte där utan en av Billys vänner säger att det ibland kan vara skönt att vara

---

45 Janouch, s.8 samt Danielsson och Ginner, s. 8 f

arg och ”spruta eld, som en drake” återigen en vanligt återkommande beskrivning av ilska⁴⁶. Billy vet inte själv, men han tycker det är skönt att vara nerbäddad i sängen igen med nallen och honungsvatten.

Lisa blir arg. Lisa presenteras som en tjej som brukar bli arg. När hon blir arg blir hon dessutom väldigt arg. Boken börjar med att Lisa har bråkat med David och rymmer ut i skogen. Hon gömmer sig under en gran och tänker att hon ska bo där resten av sitt liv. Det kommer en älg och en räv men Lisa tänker att de inte är farliga. Inte heller musfamiljen skrämmer henne, men när det kryper en spindel på hennes arm far hon upp och rusar hem igen. När Lisa kommer hem är hon inte arg längre och mamma, pappa och David välkomnar henne hem. Den här boken handlar egentligen inte så mycket om ilska. Den börjar med att Lisa blir arg och går hemifrån. När hon går smäller hon igen dörren och på det andra uppslaget när hon går in i skogen kan man se att hon är arg. Lisa har nedsänkt huvud och händerna djupt nerkörda i fickorna. Hennes ansikte ligger i skugga så det är svårt att se hennes ansiktsuttryck men munnen är som ett sträck. När Lisa har satt sig under granen upphör berättelsen dock helt att handla om att vara arg och går över till att handla om vilka djur som bor i skogen.

Aldrig på livet! Sa Cajsa Arg börjar på morgonen innan klockan ringer. Mamma, pappa, Cajsa och lillebror ligger allesammans och sover i mamma och pappas säng. När klockan ringer börjar morgonbestyren och mamma och pappa är stressade. Det beskrivs som ”vuxen-bråttom”. Ett bra ord som tydligt visar att det är de vuxna som är stressade på morgonen och att det är deras stress som blir katalysatorn i de konflikter som kan uppstå när familjen gör sig i ordning för dagen. Cajsa vill inte klä på sig utan bara busar, då blir pappa arg och mamma får ta över. Cajsa får ta på sig vad hon vill och när pappa ska gå leker hon kurragömma under täcket. Eftersom pappa inte hinner leta efter henne går han utan att säga hejdå till Cajsa. Hon blir då arg och känner sig bortglömd och oälskad.

När Cajsa bråkat om allt från tandborstning till att ta på sig stövlarna får mamma nog och skriker åt henne. När mamma blir arg har illustratören använt sig av den randiga tapeten i bakgrunden. Istället för att ränderna går rakt uppifrån och ner, skjuter de ut som blixtar från mammans huvud. Eftersom Cajsa vägrar vara medgörlig och gå till dagis får mamma skjutsa

---

46 Birgitta Stenberg, *Billy blir arg*, Stockholm 2006, s. 23

henne i vagnen och bära lillebror på höften hela vägen till dagis. När de kommer fram är både Cajsa och mamma arga, men de blir sams igen innan mamma måste gå. Cajsa vill vara med sin ”bästa mamma” och mamma säger förlåt till sin ”älskade unge”. Sedan kramas de länge tills allt känns bra.

Varför är Fabian arg? Här träffar vi Fabian som ska gå till dagis utklädd till Batman, eller Bat-Fabian som han kallar sig. Han bestämde igår med sin bästis Karl att de skulle vara utklädda till superhjältar idag. Men när Bat-Fabian kommer till dagis är inte Karl utklädd utan sitter och leker med en annan pojke. Fabian blir ledsen och arg. Han känner sig bortglömd och lurad. Karl och Fabian börjar bråka och Fabian kastar en leksakssoldat på Karl. På bilden kan man se hur Karls lekkamrat blir rädd när de båda pojkarna bråkar. Fabian springer ut i hallen och gömmer sig i sitt skåp.

Läraren Janne kommer och ber Fabian att ta ett par djupa andetag. Sedan pratar Janne och Fabian om vad som hände. Janne säger att han förstår att Fabian blev besviken och därför arg. Han berömmar även Fabian för att han kunde kontrollera sig och stoppa impulsen att slå till Karl. Fabian är ledsen eftersom han tror att Karl inte vill vara hans vän längre. Då kommer Karl ut i hallen och Fabian frågar om de fortfarande är kompisar. Det intygar Karl att de är, han ville bara leka färdigt med den andra kompis. Sedan leker de superhjältar tillsammans, för det visar sig att Karl har med sig sina utklädningskläder i alla fall. I den här boken finns flera didaktiska och pedagogiska poänger. Fabian håller på att slå Karl, men hindrar sig. Fabian och Janne pratar om vad som hände och barnen reder ut sitt bråk. Boken avslutas dessutom med tre uppslag med diskussionsfrågor som man kan använda sig av för att ytterligare fördjupa sig i ämnet.

Bebbe är arg! är en bilderbok för de allra minsta. Den handlar om Bebbe som blir arg när ingen vill sparka boll med honom. Först tar han ut sin ilska på bollen, sen välter han ett torn av klossar och hoppar hårt på en kudde. Bebbe arbetar upp sin ilska så han blir som en farlig galen krokodil innan han faller ihop av utmattnings och blir upplyft och pussad av sin mamma. I boken om Bebbe finns det en bifigur i form av hans gosdjurskanin. Kaninen gör samma saker som Bebbe gör och förstärker således hans beteende. Kaninen understryker också hur farlig Bebbe blir när han förvandlas till den arga krokodilen genom att vettskrämd springa därifrån.

Ester Arg och Daisy Galej är en bok som handlar om de två grannarna Ester och Daisy. De är bästa vänner, men så olika som två människor kan vara för medan Daisy ser allt positivt är Ester alltid arg. Oavsett händelse tolkar de båda vännerna saken olika. När melodikrysset blir inställt på grund av sport blir Ester arg, slänger sig på golvet och skriker. Daisy å andra sidan tycker det är underbart roligt att få höra om ishockey och hon hejar intensivt. Ett fint exempel på hur man kan välja att möta situationer på olika sätt, att man inte behöver bli arg när saker går fel eller inte blir som man hade tänkt sig. Den här boken skiljer sig från de andra böckerna eftersom det inte är en "vanlig" karaktär som blir arg utan en karaktär som har som huvudsakliga attribut att vara arg. Det är en del av henne. Det är hennes temperament och hennes personlighet.

Våldsam ilska

I nästa steg har jag placerat böcker där protagonisten blir så arg att hen tar till våld. Hen slår, sparkar eller bits. Här hamnar tre böcker, *Bäbis arg* (2007) av Ann Forslind, *Så var det när Ola blev arg* (1978) av Monica Gydal, Mats Andersson och Thomas Danielsson samt *Vem är arg?* (2017) av Stina Wirsén. I två av de här böckerna, *Bäbis arg* och *Vem är arg?* är huvudpersonerna mycket små barn. Då det handlar om bebisar, eller djur som metaforer för bebisar, finns inte språket som ett hjälpmedel för att kunna lösa konflikten. Protagonisterna tar istället till fysiska hjälpmedel för att förmedla sin vilja och sina känslor. Den bok som jag kommer att analysera mer ingående är *Så var det när Ola blev arg*.

I *Bäbis arg* får vi träffa bebisen som klättrar upp på sin mammas sybord och får tag i en sax. För att testa saxen klipper bebisen av ett måttband. Mamman tar saxen och bebisen blir arg och slår mamman. Då blir mamman arg och bebisen bli rädd och ledsen. "Mamma arg. Hjälp!"⁴⁷ Bebisen står med armarna ut från sidorna och ser ut att ha stelnat i rörelsen. Mamma står böjd över bebisen med stränga ögonbryn. På nästa uppslag kramas bebisen och mamma. "Inte farligt, sams igen."⁴⁸ Mamman har då böjt sig ner till bebisens nivå, så att hen kan lägga armarna om hennes hals. Boken avslutas med att bebisen hittar en ny sak hen vill låna och på sista sidan kryper hen bort mot symaskinen. På så vis avsluta boken med en cliffhanger. Illustrationerna är gjorda med vaxkrita och är färglagda i lugna ljusa färger. Bilderna inger på

---

47 Ann Forslind, *Bäbis arg*, Stockholm 2007, s. 15

48 Forslind, s. 17

det sättet ett lugn och försäkrar läsaren att det inte är något farligt som händer. Även i det här något begränsade formatet framkommer likheter mellan facklitteraturens beskrivningar av ilska och hur bebisen framställs. På sidan 12 då bebisen blir arg har hen fått en rödare färg i ansiktet.⁴⁹ På nästa uppslag då bebisen slår på sin mamma viftar hen med armarna, stampar med fötterna och hens hår har blivit rufsigt.⁵⁰

Vem är arg? handlar om Nallen som leker med klossar och bygger ett torn. Katten kommer och vill vara med, men Nallen vill inte dela med sig. På de tre första uppslagen sitter Nallen och håller om sitt torn. På det första uppslaget ler hon, men när katten kommer ändras Nallens ansiktsuttryck. Först blänger hon på honom, sedan räcker hon ut tungan. Katten går då från att vara glad till att blir arg och räcker ut tungan tillbaka till Nallen. Hon svarar med att kasta en av klossarna i huvudet på katten. Han börjar gråta och biter Nallen i försvar. Nu är båda djuren ledsna och gråter. När de har slutat gråta bygger de tillsammans ett nytt torn tills Nallen sparkar omkull det. Här hade det lätt kunnat utbryta ytterligare en konflikt men Katten tycker det ser kul ut. Så de sparkar på klossarna tillsammans tills Nallen råkar få en kloss i huvudet och får en bula. Då blir hon tröstad av Katten som kramar henne.

Så var det när Ola blev arg. När Ola blir väckt mitt i en underbar dröm blir han på dåligt humör, något som på intet sätt underlättas av att hans mamma och pappa är stressade och irriterade eftersom de har försovit sig. Här är återigen föräldrarnas morgonstress en katalysator till barnets ilska. Inget går som det ska denna morgon. Olas byxor passar inte så han får ta ett par som han inte tycker om. När han ska ta på sig skorna råkar han ta på sig skridskorna istället. Pappa, som tror att detta är något Ola gör för att trotsa, blir då så vansinnig att Ola tror att han ska slå honom. Att Ola blir rädd för att få stryk är inget som på något sätt kommenteras eller problematiseras i boken, utan berättelsen fortsätter som om inget hade hänt. På uppslaget sitter Ola ensam på vänstra sidan. Han är liten och omges av ett stort tomrum. Han tittar ner i marken och ser ledsen ut. På den högra sidan står mamma, pappa och lillebror Per tillsammans och tittar bort mot Ola. Mamma och pappa ser arga ut och Per ser fundersam ut.

Pappa och barnen beger sig mot bussen, som de missar eftersom Ola vill titta på en lyftkran. Under bussresan till dagis är både pappa och Ola arga, medan Per pratar hela tiden.

---

49 Danielsson och Ginner, s. 9

50 Janouch, s. 13

Ola tänker att han inte förstår någonting. Troligare är att lillebror mycket väl känner av stämningen och just därför pratar för att fylla den obehagliga tystnaden. På dagis fortsätter Ola att vara arg och hamnar i slagsmål med en kille. Fröken säger åt dem att de får gå in i kuddrummet om de ska slåss, vilket återigen är en annorlunda inställning och en något underlig uppmaning. Sedan leker de krig och låtsas slåss inne i kuddrummet. På eftermiddagen åker de skridskor och Ola utvecklas i sin skridskoåkning.

När han kommer hem vill han fortsätta åka skridskor tillsammans med sin kompis Malin. Men skridskorna är kvarglömda på dagis. Detta leder till att Ola får ett raseriutbrott och sparkar hål i väggen. Pappa håller om honom tills han lugnar sig. När Ola ska gå och lägga sig pratar han och pappa om dagen och hur det har varit att vara så arg. Pappa berättar om en gång när han blev arg och sparkade ett hål i deras rostiga gamla bil eftersom den inte ville starta. Sedan drömmer Ola om hur han och Malin åker brandbil, det är Malin som kör och Ola sparkar ett hål i framdörren.

Explosiv ilska

I den sista kategorin har protagonisten arbetat sig upp till ett vredesutbrott som inte går att kontrollera. Här hamnar bara två böcker, *Kompisen blir arg* (2011) av Moni Nilsson och Per Gustavsson och *Varför är stora apan så arg?* (2016) av Eva Petrén och Petra Wester Norgren. I det här avsnittet kommer *Kompisen blir arg* vara den bok som analyseras mer ingående.

Kompisen blir arg handlar om gosedjuret Kompisen som är Olivias älsklingsnalle och som alltid får följa med henne till dagis. Dockan blir avundsjuk och när Kompisen kommer hem igen leker hon bara med Råven. Råven och Dockan fryser ut Kompisen och retar honom tills han exploderar i ett raseriutbrott där han har sönder saker och skriker så att alla blir rädda för honom. Alla utom den gamle krigargubben som håller fast Kompisen tills han lugnar ner sig. Krigargubben håller fast Kompisen på ett sätt som är både hårt och mjukt på samma gång. Det hjälper honom att få kontroll över sin kropp och sina känslor igen. Efter utbrottet skäms Kompisen och ber om ursäkt för hur han har betett sig. Dockan ber också om ursäkt och Krigargubben säger att det är klart att man blir arg och ledsen om man inte får vara med. Sedan hjälps alla åt att städa undan, alla utom Råven.

I den här boken är det Kompisen som är både protagonist och fokalisator, berättelsen handlar om Kompisen och det är även hans synvinkel vi får följa. I början av boken är

Kompisen glad även om han ser lite orolig ut när Dockan blir arg. På dagis har de en liten fest för att två barn fyller år. Kompisen stoppar glass i fickan som han ska ta med sig hem till Dockan. När han kommer hem ser man hur Dockan och Råven hoppar på sängen. Att det är en vild och okontrollerad lek syns för att de andra djuren på sängen nästan ramlar av och att de ser förskräckta ut. Per Gustavssons bilder gestaltar på ett fint sätt alla de känslor som Kompisen upplever. På det fjärde uppslagets vänstra sida ser vi hur Råven viskar i Dockans öra att Kompisen har kissat på sig (glassen i hans ficka har smält). Råven och Dockan står i framkant av bilden och de kastar långa skuggor bak mot kompisen som är placerad längst upp i vänstra hörnet. På den högra sidan står Kompisen vänd mot läsaren med armarna i kors och ser arg ut, bakom honom finns tre jättestora skuggor som hånskrattar åt honom.

Två uppslag fram börjar Råven och Kompisen slåss, men Råven är starkare. Han sparkar Kompisen hårt på benet och det är då Kompisen blir riktigt arg. Längst ner på den högra sidan har Kompisen blivit alldeles röd (från sin vanliga bruna färg), det är gula eldsflammor runt hans ansikte och rök kommer ut från hans huvud. Hans vänstra arm leder oss i riktning mot nästa sida, en pageturner. På nästa uppslag i boken har Kompisen förstorats upp och är färglagd i gult, orange och rött. De andra leksakerna står tryckta mot väggen och ser rädda ut eller kör iväg från honom i en leksaksbil. Det här är själva kulmen i boken. När Krigargubben kommer och håller fast Kompisen blir han liten igen och får tillbaka sina vanliga färger, på uppslaget efter är det bara Kompisen som är i färg allt annat går i olika blåskalor och man kan se hur det ligger sönderslagna saker överallt.

På den sista sidan, när alla har städat och man firar Krigargubben som fyller år, ser man alla leksakerna och Olivia sitta tillsammans i en ring och äta tårta. Råven är också med men han står upp och äter sin tårta med ryggen mot de andra, han har ett slugt uttryck i ansiktet och blänger på Kompisen.

Den bok jag har valt att sätta som sista bok, det vill säga den där ilskan är som allra störst, är *Varför är stora apan så arg?*. Jag motiverar detta med att Apan är den av karaktärerna som är mest okontaktbar. Boken handlar om Stora Apan som är arg. Han är så arg så han inte vet vad han ska göra, han bara skriker. Till slut ringer han till sin vän Lilla Nallen, men eftersom Stora Apan är så frustrerad vet han inte vad han ska säga utan vrålar bara i telefonen. Lilla Nallen bestämmer sig för att gå och hälsa på sin vän och se om det finns något han kan göra för honom. Men Stora Apan varken ser eller hör Lilla Nallen när han kommer eftersom han

blundrar och skriker. Slutligen höjer Lilla Nallen rösten och säger bestämt att nu måste Stora Apan tala om varför han är så arg, annars kan inte Lilla Nallen hjälpa honom. Då lugnar Stora Apan sig och berättar att han fastnat med foten i en hink. Lilla Nallen hjälper honom loss och när det inte gör ont längre kan Stora Apan slappna av och lugna ner sig. Han blir glad igen, och gladast är han för att Lilla Nallen har kommit för att hälsa på.

Det är Lilla Nallen som är fokalisatorn i berättelsen. Detta tycker jag är ett bra grepp för att ytterligare förtydliga att Apan inte är kontaktbar, han har ingen uppfattning om varken tid eller rum utan bara blundar och skriker. Lassén-Seger beskriver hur man kan använda olika typer av djur för att förmedla olika typer av känslor eller karaktärer.⁵¹ Genom att låta den arga karaktären representeras av en stor apa, inte helt olik en gorilla, och den lugna, snälla, tröstande karaktären representeras av en liten nalle, inte helt olik ett gosedjur, förstärker man ytterligare de två karaktärerna i boken. Det är också värt att notera att Nallen och Apan är färglagda på olika sätt. Båda är ifyllda med blyertspenna, men medan Nallens streck är jämna och raka och går upp och ner är Apans streck ett enda virrvarr. Detta förstärker sinnesstämningen, framför allt hos Apan, där allt är kaos inuti.

Inåtvänd ilska

Av de sjutton böcker jag ha valt finns det bara en enda, *Grodan är arg* (2010) av Max Velthuijs, som handlar om inåtvänd ilska. Den här formen av ilska karakteriseras genom att man stänger in sina känslor och går iväg för att vara sur eller arg för sig själv. Den handlar om Grodan som ska måla av sin vän Ankan, men Grodan tycker inte att det blir bra nog. Grodan blir ledsen och sur för att han inte kan och skäller på Ankan för att hon inte står still. Ankan försöker få honom att skratta igen. Hon dansar för honom men Grodan fortsätter att vara sur. Sedan tittar Ankan på Grodans målningar och hittar en som hon tycker är riktigt bra. När Grisen dyker upp och Ankan visar honom bilden förstår han inte riktigt vad den föreställer. Det gör Grodan arg och han går ut. Han känner sig olycklig och går ner till stranden där han träffar Råttan. Genom ett samtal med Råttan kommer Grodan fram till att han är arg på sig själv. Då hinner Ankan och Grisen ifatt Grodan. Ankan säger igen att hon tycker om hans bild och när Grodan undrar varför så beskriver kompisarna för honom alla saker som är bra med teckningen. Grodan har till exempel fått till precis rätt nyans på Ankans fötter. De påminner även Grodan om när Grisen bakade en kaka men glömde sockret. Det var

---

51 Lassén-Seger, s. 126

en väldigt fin kaka och när de hällde på socker smakade den gott. Ett budskap om att det mesta går att lösa och om att försöka se det som är bra istället för att fokusera på det dåliga. Då kommer Grodan fram till att han målar så bra han kan och att han målar för att det är kul.

I den här boken står person mot sig själv.⁵² Grodan är egentligen inte arg utan mer besviken på sig själv, han låter dock detta gå ut över sina kompisar tills han med vägledning av Råttan kommer på att det är sig själv han är arg på. När han väl har insett detta kan han fatta ett beslut som gör att han växer som person och han genomgår en moralisk utveckling.⁵³

Avslutande diskussion

Bilderböckerna i min analys stämmer väl överens med facklitteraturen i sina beskrivningar, förutom möjligen när det kommer till inåtvänd ilska. Den inåtvända ilskan finns med i barnens facklitteratur, men omnämns bara mycket kort vid ett fåtal tillfällen. Men eftersom det bara är en av bilderböckerna i min undersökning som tar upp inåtvänd ilska kan man ändå säga att facklitteraturens är representativ. Att man inte går närmare in på den här typen av ilska kan tyda på att man inte ser den som riktig ilska. Det kan också vara för att man inte tycker att det är ett problem att ett barn blir arg på det sättet. Den inåtvända ilskan passar heller inte in i den ram som är satt för hur man ska vara arg. Här blir man inte som en eldsprutande drake eller exploderande vulkan. Istället blir den arge tyst och går iväg för sig själv. I de övriga kategorierna tycker jag man kan se tydliga likheter mellan bilderböckerna och faktaböckernas beskrivning. Exempelvis hur Viktor blir röd i ansiktet, hur Kompisen har en eld som brinner inom honom eller hur Billy känner det som att bröstet ska sprängas. Att man använder sig av samma typ av bildspråk genom hela litteraturen gör det lättare för läsaren att känna igen känslorna och kunna identifiera sig med den.

Eftersom jag utgår från att bilderböckerna är didaktiska drar jag slutsatsen att de beskriver den form av ilska som anses vara önskvärd. Det kan då vara en naturlig påföljd att det hamnar flest böcker i kategorin ”lagom ilska”. Värt att notera är dock att det bara är med en boks marginal som den här kategorin är störst. Jag placerade sex böcker i kategorin ”lagom ilska” och i kategorin ”beskrivande bilderböcker” hamnade fem böcker. Det finns dessutom en bok i kategorin ”lagom ilska”, *Ester arg och Daisy galej*, som jag övervägde att placera i en egen kategori då den är annorlunda gentemot de andra böckerna. Den följer inte

---

52 Nikolajeva, Barnbokens byggklossar s. 53

53 Nikolajeva, Barnbokens byggklossar s. 50

samma mönster eftersom den inte handlar om någon som *blir* arg, utan någon som lever och andas ilska. Att kategorin ”beskrivande bilderböcker” blev näst störst kan också det tyda på att man vill kunna använda bilderboken didaktiskt. De här böckerna presenterar olika former av ilska och hur man kan bemöta eller i vissa fall till och med kväva sin ilska.

I kategorin ”våldsam ilska” har jag placerat tre böcker. Två av dem handlar som tidigare nämnts om bebisar. Att den här formen av ilska förekommer främst i bilderböcker riktade till små barn tyder på att man vill att den typen av beteende ska ha vuxit bort när barnet har blivit större. När hen har fått ett språk att argumentera med och kan göra sig förstådd, utan att behöva vara fysisk, förväntas hen kunna lösa konflikterna utan våld. Om man bortser från bebisar, som inte har något språk och därför har få alternativ till konfliktlösning eller till att kunna förmedla sina känslor, är det alltså bara *en* bok där protagonisten blir våldsam och slår i vredesmod. Det känns som en stark underrepresentation då det torde vara en betydligt vanligare reaktion hos barn i den här åldersgruppen, särskilt när det kommer till barn i två- till treårsåldern. Barn i den här åldern har i och för sig oftast inte utvecklat sitt språk fullt ut, men min erfarenhet säger mig att det är relativt vanligt att de slår till, puttar eller till och med biter när de blir arga eller frustrerade.

Även i den sista kategorin ”explosiv ilska” återfinns relativt få böcker. Återigen kan man fundera över om det finns ett samband mellan det önskvärda beteendet och vilken litteratur som tillhandahålls. Jag anser dock att man *framför allt* med hjälp av den litteratur som tar upp den problematiserade formen av ilska, den explosiva exempelvis, kan hjälpa barnet att förstå och lära sig kontrollera sin ilska. Att samtala med barnet om den stora apan och hur det gick för honom när han bara skrek och hur mycket bättre det blev när han kunde berätta för lilla nallen varför han var arg. Jag har själv använt mig av stora apan tillsammans med mina barn för att kunna resonera om deras ilska. Att de ska göra som apan gjorde och berätta varför de är arga så kanske vi kan lösa det tillsammans.

Perry Nodelman skriver att de flesta vuxna anser att det huvudsakliga syftet med barnlitteratur är att barnet ska lära sig någonting. Han problematiserar även över den vuxnas inflytande över barnet och att det är en maktsituation där barnet står relativt maktlös. I förhållande till böcker om ilska kan man fundera över vad det innebär att det är den vuxna som bestämmer vilken sorts texter som ska skrivas, ges ut och slutligen komma barnet tillhanda. Som jag redan har varit inne på kan det ha påverkat vilket sorts beteende det finns att läsa om, och hur det presenteras. Jag tycker att böckerna står på barnets sida, men det

finns en tydlig didaktisk underton och den vuxnas inflytande och önskemål lyser igenom. Det skulle vara intressant att gå vidare i ämnet kring ilska i bilderboken. Då jag inte har funnit någon tidigare forskning om ilska i bilderböcker finns här ett tomrum att fylla. Man skulle kunna tänka sig att ta ett bredare grepp och även undersöka alla de bilderböcker som handlar om ilska, även de där ordet arg inte finns med i titeln. Man kan även fördjupa sig i det didaktiska arbetet runt böckerna och hur man praktiskt använder dem, exempelvis på förskolor. Bilderboken har som media fantastiska möjligheter att nå ut till barnen och som vuxen kan man verkligen använda sig av alla de didaktiska fördelar som finns.

Litteraturförteckning

Primärlitteratur

Tryckt material

- Bringsværd, Tor Åge, *När två blir arga på varann*, Gyldendal, Oslo, 2016
- Fiske, Anna, *Arg*, 1. uppl., Vilja, Helsingborg, 2013
- Forslind, Ann, *Bäbis arg*, Alfabeta, Stockholm, 2007
- Geisler, Dagmar, *Viktor blir så arg!*, Lamberth, Falun, 2013
- Gydal, Monica, Andersson, Mats & Danielsson, Thomas, *Så var det när Ola blev arg*, Sveriges radio, Stockholm, 1978
- Honoré, Mette, *Varför är Fabian arg?*, Nypon förlag, 2012
- Lindman, Mervi, *Bebbe är arg!*, Bonnier Carlsen, Stockholm, 2017
- Murray Brodin, Kristina, *Arga Mira*, Turbine, Stockholm, 2014
- Nilsson, Moni, *Kompisen blir arg*, Rabén & Sjögren, Stockholm, 2011
- Peterson, Hans & Morisse, Tor, *Lisa blir arg*, Almqvist & Wiksell läromedel, Stockholm, 1985
- Petrén, Eva, *Varför är stora apan så arg?*, Opal, Bromma, 2016
- Platt, Anna, *Ester Arg och Daisy Galej*, Alvina, Bromma, 2012
- Rubin Dranger, Joanna & Cullberg, Anna Karin, *Arg!: tvåtusenålets argaste bok*, [Ny utg.], Rabén & Sjögren, Stockholm, 2004
- Stenberg, Birgitta, *Billy blir arg*, Bonnier Carlsen, Stockholm, 2006
- Sternehäll, Britt, *Aldrig på livet, sa Cajsas Arg*, Opal, Bromma, 1997
- Velthuijs, Max (red.), *Grodan är arg*, Bergh, Stockholm, 2010
- Wirsén, Stina, *Vem är arg?*, Korea, 2017

Sekundärlitteratur

Tryckt material

- Andersson, Maria & Druker, Elina (red.), *Barnlitteraturanalyser*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2008
- Danielsson, Mattias & Ginner, Caroline, *Så känns ilska*, Rabén & Sjögren, Stockholm, 2006
- Edwards, Agneta, *Bilderbokens mångfald och möjligheter*, 1. utg., Natur & Kultur, Stockholm, 2008
- Fox, Mem, *Läsa högt: en bok om högläsningens förtrollande verkan*, 1. uppl., Kabusa böcker, Ystad, 2003
- Fridell, Lena (red.), *Bilden i barnboken: On pictures in children's books*, Stegeland, Göteborg, 1977
- Funck, Eva, *Åh!: en bok om känslor*, Fri Tanke, Lidingö, 2015
- Janouch, Katerina, *Så känns det: en bok om känslor*, Unga Lava, Stockholm, 2016
- Kåreland, Lena, *Barnboken i samhället*, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013
- Nikolajeva, Maria, *Barnbokens byggklossar*, 2., [rev. och utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2004

- Nikolajeva, Maria, *Bilderbokens pusselbitar*, Studentlitteratur, Lund, 2000
- Nodelman, Perry, *The hidden adult: defining children's literature*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, Md., 2008
- Nussbaum, Martha Craven, *Anger and forgiveness: resentment, generosity, justice*, Oxford University Press, New York, 2016
- Rhedin, Ulla, *Bilderboken: på väg mot en teori*, 2., rev. uppl., Alfabet, Stockholm, 2001

Otryckt material

- Grähs, Gunna, Artikel inför Bok och Biblioteksmässan 2009 Hämtat från//mymoodle.lnu.se/pluginfile.php/2080256/mod_resource/content/2/Att_formge_ett_barn_Gunnastext.pdf Hämtad 2017-05-09 kl 10.02 Utskrift i författarens ägo.
- /sv.wikipedia.org/wiki/Tuvstarr_(sagofigur) hämtat 2017-05-19 kl 21.22